

HỌC VIỆN THÁNH GIUSE – DÒNG TÊN VIỆT NAM

Bộ môn: Triết học cận đại
Giáo sư hướng dẫn: Trần Khắc Bá, S.J.

**Quan điểm của Rousseau về giáo dục trong tương quan với con người tự nhiên
qua tác phẩm *Émile or on Education***

Học viên thực hiện
John Bosco Trịnh Thái Sơn, S.J.
Email: don.thaison@gmail.com

Tháng 09 năm 2021

Tóm tắt: Qua tác phẩm *Emile or on Education* của *Jean-Jacques Rousseau*, bài viết muốn trình bày quan điểm của Rousseau về việc giáo dục trẻ em. Khởi đầu với việc tìm hiểu *tình trạng bản chất (state of nature)* của con người và lý do khiến con người bị tha hóa. Từ đó, đi vào quan điểm, mục đích và phương pháp giáo dục của ông để giúp con người thoát khỏi tình trạng tha hóa ấy. Đặc biệt, ông đề ra ba nguồn khiến con người tiếp nhận giáo dục, đó là những người xung quanh, thiên nhiên và các sự vật. Cuối cùng ảnh hưởng tư tưởng của ông đến việc giáo dục hôm nay.

Từ chính: giáo dục, tự nhiên, con người, khuynh hướng, xã hội, đạo đức, tự do, trách nhiệm, người hướng dẫn và độc đáo

Lời mở

Jean-Jacques Rousseau có những tư tưởng vô cùng độc đáo và mới lạ về giáo dục cho thời của ông và ảnh hưởng tích cực đến nền giáo dục hiện nay. Trong phạm vi bài viết nhỏ này, dựa trên tác phẩm chính *Emile or on Education* cùng những lời ghi chép trực tiếp của Rousseau trong quyển *Những lời bộc bạch*, và thêm một số quyển sách chú giải có liên quan, người viết muốn tìm hiểu quan điểm của ông về việc giáo dục con người tự nhiên. Để đạt được mục đích này, bài viết sẽ trình bày gồm ba phần chính: (1) tìm hiểu về tình trạng con người tự nhiên của con người và lý do con người bị tha hóa; sau đó là bàn về giáo dục – được xem là chìa khóa giúp con người trở về với tình trạng tự nhiên ban đầu của mình, bao gồm (2) quan điểm của ông về giáo dục và mục đích của nó, và (3) ba nguồn giáo dục, vốn ảnh hưởng đến đối tượng được giáo dục.

Tình trạng tự nhiên của con người và ảnh hưởng của xã hội

Ngay từ trang đầu của tác phẩm *Emile*, Jean-Jacques Rousseau đã cho rằng “mọi thứ từ bàn tay Tạo hóa mà ra đều tốt: mọi thứ đều suy đồi biến chất trong bàn tay con.”¹ Quan niệm của ông khá gần với tư tưởng của Mạnh Tử - “nhân tri sơ tính bản thiện,” do vậy, tư tưởng của Rousseau về con người tự nhiên không quá khó hiểu đối với độc giả Á châu. Rousseau cho rằng xã hội con người sinh sống đã khiến bản chất tốt đẹp của con người dần trở nên tồi tệ hơn; ông cũng nêu rõ rằng bản chất tự nhiên của con người là tốt, nhất là nói đến khả năng bất chước, nhưng chính trong môi trường xã hội, khả năng này đã làm cho con người bị tha hóa.² Bản chất tự nhiên của con người tốt ở điểm nào? Ông cho rằng con người, ngay từ khi còn nhỏ đã có khả năng tự nhiên yêu quý mình³ và có khuynh hướng tự nhiên yêu quý người khác, bởi vì trẻ nhỏ nhìn mọi thứ đến với mình để trợ giúp cho mình. Đúng thế, vì trẻ nhỏ trong tình trạng yếu đuối, cần sự chăm sóc và quan tâm của người khác ngay khi ra đời.⁴

¹ Jean-Jacques Rousseau, *Émile hay là về giáo dục*, translated by Lê Hồng Sâm and Trần Quốc Dương (Hà Nội: Nxb Tri thức: 2008), 31.

² Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, translated by Allan Bloom (USA: Basic Books, 1979), 104.

³ Cf. James J. Delaney, *Jean-Jacques Rousseau*, <https://iep.utm.edu/rousseau/> accessed September 16, 2021.

⁴ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, op.cit., 213.

Bên cạnh đó, ông cũng phân tích rất nhiều trường hợp cụ thể bản chất tự nhiên của trẻ là tốt, nhưng chính vì những mong đợi, những định hướng và cách đối xử của người lớn đã khiến trẻ mất dần đi tình trạng tự nhiên của mình. Rousseau cho rằng “nghệ thuật và khoa học đã tạo ra những biến đổi quan trọng trong thời đại mới, nhưng cũng chính chúng làm cho con người trở nên tồi tệ hơn.”⁵ Ông nhận thấy cần phải đi tìm cội nguồn của điều thiện, và phải trả lời được tại sao điều thiện nơi con người lại bị trôi dạt trong xã hội, để từ đó tìm ra giải pháp khôi phục điều thiện nơi con người. Ông nhận ra điều thiện vốn ở đáy lòng chúng ta, và phù hợp với bản chất của con người. Còn lương tâm chính là điều làm con người yêu điều thiện.⁶ Từ đây, ông đã đưa ra giải pháp cho những ảnh hưởng xấu của xã hội đến con người tự nhiên, đó là giáo dục - ở đây được hiểu là dạy và học làm người thực thụ.

Con người là một loài động vật có lý trí và tính xã hội, do đó Rousseau không có ý tách con người ra để sống cô độc theo không gian địa lý, nhưng là tách khỏi những ảnh hưởng tiêu cực của xã hội đến con người bằng phương pháp giáo dục mới: “đào tạo con người với tư cách là tác nhân cải tạo xã hội”⁷ Bài viết tiếp tục đi sâu hơn vào phân giáo dục qua việc hiểu quan điểm và mục đích giáo dục của ông.

Giáo dục

Quan điểm về giáo dục

Rousseau đã có một quan điểm về giáo dục rất nhân bản khi phác họa hình ảnh cậu bé Émile đầy trách nhiệm với xã hội của mình qua đoạn văn sau:

Émile không được dựng nên để luôn sống trong cô độc. Vì là một thành viên của xã hội, cậu nên hoàn thành những bổn phận của xã hội. Vì cậu được dựng nên để sống với con người, cậu nên biết người khác. Khi biết con người nói chung; cậu sẽ biết các cá nhân. Khi biết phải làm gì trong xã hội, cậu sẽ thấy cách phải sống trong đó.⁸

⁵ Stumpf, Samuel Enoch, *Lịch Sử Triết Học và Các Luận Đề*, translated by Đỗ Văn Thuận and Lưu Văn Hy (Hà Nội: NXB Lao động, 2007), 238.

⁶ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile hay là về giáo dục*, op.cit., 402-403.

⁷ Ibid., 12.

⁸ Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, op.cit., 327.

Chương trình giáo dục mà Rousseau đã đề ra với tên gọi *giáo dục phản vệ* (*negative education*), là một hình thức giáo dục đặt trẻ nhỏ ở trung tâm, nhằm ngăn không cho con người trở thành tai ác. Ông cho rằng nên thực hiện việc giáo dục này bao lâu còn có thể, trong việc phát triển khả năng tự nhiên của trẻ nhỏ bằng một tiến trình khám phá độc lập cách minh nhiên.⁹ Ưu điểm của phương pháp này, đó là có thể ngăn ngừa việc sinh ra những tật xấu nơi trẻ nhỏ.¹⁰ Đích nhắm trung tâm của chương trình giáo dục này là giúp trẻ tự do khỏi sự bạo ngược của mong đợi người lớn, để những khả năng của chúng có thể phát triển cách tự do vào thời điểm tốt.¹¹ Ông rất đề cao đến sự tự do của con người, do đó, đây quả thực là một quan điểm giáo dục đầy tính đạo đức và nhân văn, vốn lên án và giúp phản tỉnh xã hội đương thời của ông đã kiểm soát và kìm nén sự phát triển toàn diện của con người, thậm chí còn làm cho con người trở nên tệ hơn.

Để xác định hướng đi cụ thể cho giáo dục, ông cho rằng có ba nguồn giáo dục con người, đó là “con người, thiên nhiên và những sự vật.”¹² Đây được xem như là yếu tố giúp cho trẻ được giáo dục nên người thực thụ, thoát được những ảnh hưởng tiêu cực của xã hội. Tinh thần giáo dục của Rousseau không hề tại ở việc dạy đứa trẻ nhiều thứ, nhưng chỉ để những tư tưởng chính xác và rõ ràng đi vào trí óc của trẻ.¹³ Với ông, chính trẻ phải là người chủ động tìm tòi, khám phá thế giới và tri thức. Nhà giáo dục chỉ đóng vai trò đứng đằng sau để trợ giúp và hướng dẫn đúng đắn. Tuy nhiên, Rousseau vẫn đòi hỏi nơi nhà giáo dục tiêu chuẩn cao: đó là phải làm người trước khi trở thành nhà giáo dục, vì trẻ sẽ bắt chước những gì chúng thấy nơi nhà giáo dục.¹⁴ Cụ thể, nếu muốn trẻ thực hành nhân đức và tình thương người, chính nhà giáo dục phải thực hiện những điều ấy trước mặt chúng, chúng sẽ khắc ghi trong trí nhớ, từ đó, chúng sẽ bắt chước hoặc thối nát về việc làm của nhà giáo, thì đây mới là lúc nhà giáo giải thích cho chúng.¹⁵

Nguyên lý căn bản của giáo dục tốt là không phải dạy cho trẻ các môn khoa học cho bằng cho trẻ hương vị yêu mến các môn khoa học và nếu hương vị này phát triển

⁹ Christopher Bertram, <https://plato.stanford.edu/entries/rousseau/#Educ> accessed September 16, 2021.

¹⁰ Robert Wokler, *Rousseau - A very short introduction* (New York: Oxford University Press, 2001), 124.

¹¹ *Ibid.*, 115.

¹² Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, op.cit., 38.

¹³ *Ibid.*, 171.

¹⁴ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile hay là về giáo dục*, op.cit., 118.

¹⁵ *Ibid.*, 124.

thêm, hãy dạy trẻ phương pháp học chúng.¹⁶ Từ đây, có thể loại suy ra mọi khía cạnh muốn giáo dục nơi trẻ: thể lý, tâm sinh lý, tâm linh. Như thế, Rousseau đã đề ra một nguyên lý hướng đến tính thực hành hơn là lý thuyết: “con người cần một phương pháp giáo dục chữa lành để giúp mình được trở lại là chính mình.”¹⁷ Có thể nhận thấy quan điểm của ông về giáo dục mang tính tự nhiên: để cho trẻ phát triển theo khuynh hướng tự nhiên mang tính độc đáo của mình; giúp cho con người được trở lại với chính mình, trở lại với tình trạng tự nhiên nguyên thủy vốn rất tốt lành; và để cho trẻ tự do và chủ động khám phá thế giới và tri thức. Thậm chí, ông cũng rất đề cao sự ảnh hưởng của thiên nhiên đến con người trong việc phát triển toàn diện theo những khuynh hướng tự nhiên vốn tốt lành.

Mục đích

Rousseau thể hiện mục đích của giáo dục nơi cậu bé Émile, đó là giữ cậu khỏi sự tha hóa của xã hội và tránh khỏi lòng vị kỷ.¹⁸ Chấn chấn điều này phải dẫn đến một mục đích cao hơn, đó là giúp cậu trở thành một con người đích thực, có tự do và hạnh phúc, giữ được bản chất yêu người và có trách nhiệm *bổn phận*¹⁹ với xã hội. Rousseau đã chú trọng đến việc giáo dục trái tim vượt trên trí năng, dĩ nhiên ông không từ khước điều thứ hai, nhưng ông đề tâm đến khía cạnh đạo đức hơn hết, vì điều này ảnh hưởng trực tiếp đến hạnh phúc của con người. Quan điểm này đã gợi hứng rất nhiều cho Kant về tư tưởng đạo đức. Với Rousseau, giáo dục sẽ là chìa khóa giúp con người giữ được tình trạng tự nhiên tốt đẹp của mình, và loại trừ đi những sự xấu trong xã hội hiện đại.²⁰ Tất một lời, mục đích của giáo dục, với Rousseau, đó là giúp học sinh làm người thực thụ.

Đối tượng giáo dục - Ba nguồn giáo dục

Rousseau đã dành cho đối tượng được giáo dục ở một vị trí trung tâm và ông muốn việc dưỡng dục cần mang chiều kích cá vị hơn là việc cho ra lò hàng loạt theo

¹⁶ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, op.cit., 172.

¹⁷ Ibid., 3

¹⁸ <https://iep.utm.edu/rousseau/> accessed September 16, 2021.

¹⁹ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile hay là về giáo dục*, op.cit., 177.

²⁰ Cf. Will Buckingham và những người bạn, *Triết học - khái lược những tư tưởng lớn (The Philosophy book)*, translated by Lê Ngọc Tân (Hà Nội: NXB Dân Trí, 2019) 159.

một khuôn có sẵn. Trong quyển *Những lời bộc bạch*, Rousseau đã cho rằng mỗi người là một hữu thể độc đáo trên cõi đời này.²¹ Cụ thể, mỗi trí óc có hình thái đặc biệt riêng, và cần được dưỡng dục theo hình thái ấy. Để được như thế, người có trách nhiệm giáo dục “phải hết sức thận trọng và kiên trì quan sát học trò, để cho chúng bộc lộ mình cách tự do, nhờ vậy có thể thấy được toàn bộ con người học trò.”²² Ông còn xác định rất rõ công việc của giáo dục chính là việc nhận ra khuynh hướng tự nhiên và độc đáo nơi trẻ, từ đó đẩy mạnh và nuôi dưỡng khuynh hướng ấy, sao cho khuynh hướng ấy không bị tha hóa bởi những yếu tố xấu bên ngoài.²³ Sứ mạng của giáo dục nhắm đến con người ngay khi xuất hiện trên cõi đời này. Cụ thể hơn, ông quan tâm đến độ tuổi và giới tính của trẻ em. Vì hai yếu tố này thể hiện một khuynh hướng tự nhiên rất độc đáo. Ông xem trọng việc hiểu biết trẻ cách thâm sâu, nên đã đề cập đến ba nguồn giáo dục như là chìa khóa giúp đạt đến mục đích ấy. Ba nguồn này bao gồm con người, thiên nhiên và sự vật. Tiếp theo, bài viết sẽ tìm hiểu từng yếu tố ‘nguồn’ này.

Con người

Rousseau rất coi trọng ảnh hưởng của con người đến con người trong quá trình giáo dục. Một mặt ông cho rằng chính mọi sự đều tốt ở tình trạng nguyên thủy và trở nên tồi tệ hơn trong tay con người. Mặt khác ông lại cho rằng chính tình cảm của những người xung quanh qua việc săn sóc và trợ giúp đã khiến cho trẻ biết yêu mình và những người bên cạnh, nhất là có lòng nhân từ.²⁴ Rõ ràng, con người đóng một vai trò không thể thiếu và cực kỳ quan trọng trong việc giáo dục trẻ em. Nếu biết cách hành xử và giáo dục đúng đắn, sẽ có lợi cho trẻ khi giúp chúng nên con người thực thụ. Ở đây, trong phạm vi của bài viết, chỉ đề cập đến *người thầy/nhà giáo dục* của học sinh (*tutor/preceptor*) vốn được Rousseau xem là người có trách nhiệm khổng lồ - là giúp phát huy bản tính tự nhiên.²⁵

²¹ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Những lời bộc bạch*, translated by Lê Hồng Sâm (Hà Nội: NXB Tri Thức, 2014) 12.

²² Jean-Jacques Rousseau, *Émile hay là về giáo dục*, op.cit., 110.

²³ Kennet Wain, *On Rousseau - An Introduction to his Radical Thinking on Education and Politics* (Malta, University of Malta, 2011), 24.

²⁴ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, op.cit., 213.

²⁵ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile hay là về giáo dục*, op.cit., 21.

Rousseau đòi hỏi người thầy phải là một con người thực thụ trước khi dạy trẻ trở thành một con người.²⁶ Có thể xem đây là đòi hỏi cao nhất đối với người thầy vì từ đây, mọi ảnh hưởng của người thầy sẽ có giá trị hơn bao giờ hết bởi nơi trẻ, chúng sẽ dễ dàng quên đi những gì chúng nói hay người khác nói với chúng; nhưng chúng sẽ ghi nhớ những gì chúng làm hay những gì người khác làm cho chúng.²⁷ Trẻ nhỏ có khả năng tiếp thu rất nhanh qua việc bắt chước, do vậy, người thầy thực sự phải là người mẫu lý tưởng về đạo đức cho trẻ, bởi mục đích của giáo dục cũng chính là hướng trẻ đến việc làm người.

Ông cho rằng người thầy có vai trò chính yếu là hướng dẫn cho người học chứ không phải áp đặt cho trẻ.²⁸ Quan điểm này đòi buộc người thầy không được tỏ ra mình là người ra lệnh, người cấp trên có quyền tài phán, nhưng là người khéo léo để cho trẻ tự tỏ lộ khuynh hướng tự nhiên của mình, và hỗ trợ để chúng phát huy tối đa bản chất tự nhiên độc đáo của mình. Rousseau ước mong người thầy phải có những hiểu biết đúng đắn về bản chất tự nhiên, hầu có thể hiểu trẻ và giải đáp những thắc mắc của trẻ. Người thầy cũng cần hiểu biết sức mạnh của thiên nhiên trong việc mang lại sức sống và ảnh hưởng tích cực đến sự phát triển tự nhiên của con người, từ thể xác đến tinh thần, để có thể khuyến khích và nối kết trẻ với thiên nhiên.

Thiên nhiên

Với Rousseau, mọi thứ đều tốt đẹp khi ở trạng thái tự nhiên, điều này thể hiện rõ nét nơi thiên nhiên. Ông có một lòng yêu quý thiên nhiên và đã cảm nhận một sức mạnh nơi thiên nhiên khi ông xem thiên nhiên chính là mẹ của mình.²⁹ Người mẹ này đã che chở ông cũng như con người nói chung, và ví như cội nguồn của niềm an lạc về thể chất cũng như tinh thần.³⁰ Đặc biệt, thiên nhiên còn giúp ông mở rộng trái tim để đón nhận người khác như người bạn của mình; giúp ông nâng cao tâm hồn tới đáng sáng tạo nên thiên nhiên đáng yêu và tuyệt đẹp.³¹

²⁶ Ibid., 111

²⁷ Ibid., 100.

²⁸ Ibid., 87.

²⁹ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Những lời bộc bạch*, op.cit., 15.

³⁰ Ibid., 14.

³¹ Ibid., 32, 293.

Chính vì nơi thiên nhiên, con người được trở nên tốt đẹp nhất, là mình nhất nên ông muốn con người quan sát thiên nhiên và bước theo con đường mà nó chỉ dẫn cho.³² Tại sao thiên nhiên là được ông đề cao trong vấn đề giáo dục con người? Trong xã hội con người, với bao thể chế, mong ước và cách đối xử ‘bạo lực’ của người lớn dành cho trẻ nhỏ, khiến cho trẻ không được là chính mình. Còn thiên nhiên lại muốn trẻ nhỏ là trẻ nhỏ trước khi là người trưởng thành, và để cho trẻ nhìn nhận, suy nghĩ và cảm nhận theo cách thích hợp với chính chúng.³³ Qua thiên nhiên, dường như Rousseau muốn diễn đạt một lối ứng xử của con người sao cho thích hợp với lứa trẻ, và muốn đề cao giá trị của môi trường giáo dục: tạo cơ hội cho trẻ thoải mái, được tự do bộc lộ mình, và chiêm ngắm vẻ đẹp tự nhiên nơi thiên nhiên.

Bên cạnh đó, Rousseau cũng mong đợi người giáo dục giúp trẻ chú tâm vào các hiện tượng tự nhiên. Vì nhờ đó, “trẻ sẽ sớm phát triển sự hiếu kỳ, và chìm mình vào sự khám phá để được no thỏa.”³⁴ Từ đó, trẻ sẽ được lớn lên cách toàn diện, từ thể xác đến tinh thần, và tri thức sẽ đến với trẻ không phải qua mớ lý thuyết dày cộm, nhưng qua thế giới tự nhiên đầy tính trực quan khi trẻ tiếp cận cách trực tiếp. Thậm chí ông còn đề cao ảnh hưởng tích cực của thiên nhiên đến trẻ còn vượt trên ảnh hưởng của xã hội con người. Tóm lại, để giáo dục trẻ, cần quan tâm đến việc cho chúng tiếp cận trực tiếp với thiên nhiên, và chìm đắm khám phá các hiện tượng quanh chúng.

Sự vật

Chắc chắn, với Rousseau, hầu như sự vật nào cũng có ảnh hưởng đến con người về việc giáo dục, nhưng trong khả năng tìm hiểu của người viết, chỉ đề cập đến âm nhạc và sách. Rousseau, vốn là một nhạc sĩ, nên ông không quên đề cập vai trò của âm nhạc trong việc giáo dục con người. Ông cho rằng âm nhạc có khả năng giúp tâm hồn được thanh thản qua việc đẩy xa sự mơ màng và những nỗi buồn.³⁵ Dĩ nhiên cũng có rất nhiều loại nhạc, và chẳng phải thứ âm thanh nào cũng là âm nhạc, chẳng phải nhạc nào cũng có những ảnh hưởng tích cực. Do vậy ông cũng nêu rằng âm nhạc và khoa học có làm cho con người trở nên tột tệ hơn. Ở đây, cần hiểu rằng ông đang đề cập đến những loại

³² Cf. Denise Schaeffer, *Rousseau on education, freedom, and judgement* (USA: The Pennsylvania State University Press, 2014), 17.

³³ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Émile or on Education*, op.cit., 90.

³⁴ Ibid., 68.

³⁵ Cf. Jean-Jacques Rousseau, *Những lời bộc bạch*, op.cit., 30.

nhạc thực thụ, vốn là điều phát xuất từ tâm hồn người nhạc sĩ hay nghệ sĩ và có thể đụng chạm đến tâm hồn người nghe cách tinh tế và nhẹ nhàng. Một đối tượng khác được ông đề cập đó là sách. Cũng tương tự âm nhạc, sách cũng có nhiều loại, và dĩ nhiên ông cũng muốn đề cao đến sách chân thực.

Cứ đọc trộm và đọc sách kém chọn lọc mãi, tính tình tôi trở nên làm lì, hoang dã; đầu óc tôi bắt đầu hồng đi, và tôi sống như kẻ thực sự bần tính xa lánh mọi người... Nhờ những cuốn sách, mặc dù không chọn lọc và thường là dở, tuy thế vẫn dẫn con tim tôi trở lại với những cảm nghĩ cao thượng hơn là những cảm nghĩ mà thân phận của tôi đã đem lại cho tôi.³⁶

Tóm kết

Quan điểm về giáo dục của ông mang rất nhiều nét nổi bật. Trong đó, người viết rất yêu thích việc ông đặt trẻ nhỏ ở vị trí trung tâm. Nghĩa là chúng cần được tôn trọng và chủ động trong việc giáo dục. Mỗi trẻ đều có bản chất tự nhiên là tốt lành và khuynh hướng tự nhiên độc đáo, và việc giáo dục nghĩa là giúp khuynh hướng ấy phát triển tốt nhất có thể, và gạt bỏ những ảnh hưởng tiêu cực của xã hội con người, vốn là những thể chế, những mong đợi và áp đặt sai lạc của người lớn xung quanh. Có thể nói, việc giáo dục đòi hỏi việc chăm sóc cá nhân, chứ không thể dành một kiểu giáo dục chung cho tất cả các trẻ. Thêm vào đó, ông còn đề cao tính tự chủ trong việc giáo dục của trẻ, nghĩa là chính đứa trẻ sẽ chủ động trong việc khám phá thế giới, tìm hiểu và phát triển những khuynh hướng tự nhiên của mình.

Đồng thời, ông cũng nhấn mạnh để việc giáo dục qua thực hành hơn là lý thuyết, nghĩa là cho trẻ chìm mình vào trong thiên nhiên, tự do phát triển những khuynh hướng tự nhiên của mình, và nhận lấy sức mạnh khi hòa hợp với thiên nhiên đầy sức mạnh; về phần con người, trẻ bắt chước những gì chúng thấy người khác nói và làm một cách tự nhiên. Điều này có hiệu quả rất lớn, chẳng hạn nơi nền giáo dục Phần Lan hôm nay, cho trẻ học từ thực tế: thiên nhiên, thực hành làm dự án hơn là mớ lý thuyết khô khan, vui chơi, người hướng dẫn làm gương sáng và làm mẫu cả về lối sống lẫn tri thức.³⁷ Nhờ

³⁶ Ibid., 63.

³⁷ Evaristus C. Obioha, Ph.D and Vincent Nwanosike, Ph.D, “*The urgency of rediscovering quality education for development in the light of Jean-Jacques Rousseau*”

vậy, trẻ đã phát triển toàn diện: từ tri thức đến những kỹ năng làm việc, kỹ năng sống. Điểm cuối cùng, đó là ông nhắm đích ưu tiên là dưỡng nuôi con tim hơn là cái đầu, tức là muốn đào luyện một con người nhân bản, đạo đức hơn là một người thông minh. Dĩ nhiên, ông muốn hướng đến một con người phát triển toàn diện, nhưng mong đợi cao nhất của ông là nhắm đến một con người thực thụ - có trái tim nhân lành và trách nhiệm với xã hội.

Tuy nhiên, vì đưa trẻ lớn lên trong bầu khí xã hội con người, vốn là xã hội có cả những điều tốt và điều chưa tốt đan xen nhau. Trẻ nhỏ hay bắt chước những gì chúng thấy và nghe, thật khó để kiểm soát được tất cả những ảnh hưởng của con người và sự vật trẻ gặp gỡ (đặc biệt trong thời đại công nghệ, kỹ thuật số hôm nay). Việc giúp cho trẻ chỉ tiếp thu những điều tốt, loại trừ những điều chưa tốt đi vào trẻ, dường như là một nhiệm vụ bất khả thi vì quá lý tưởng. Chỉ hy vọng rằng, những điều tốt sẽ đi vào trẻ nhiều hơn, nhờ đó có thể lấn lướt và làm lu mờ đi những điểm chưa tốt. Thứ hai, ông muốn trẻ được hỗ trợ để phát triển những khuynh hướng riêng của mình cách tốt nhất. Nhưng đâu phải khuynh hướng tự nhiên nào nơi trẻ cũng tốt, đúng hơn là đâu phải khuynh hướng nào của trẻ cũng có lợi cho chúng và những người xung quanh, cho xã hội nói chung. Quả thực, những khuynh hướng ấy cần được hướng dẫn bởi lý trí, nghĩa là cần được phân định để biết điều nào tốt hay không tốt cho mình và cho tha nhân, rồi từ đấy mới có thể phát triển hay kìm hãm. Cuối cùng, ông muốn nhà giáo dục phải làm người trước khi là nhà giáo dục, nghĩa là người giáo dục đã là người có tự do, có trách nhiệm và đủ hiểu biết. Nhưng thế nào là con người thực thụ? Thật khó để đánh giá được một người đã đủ phẩm hạnh và hiểu biết để có thể trở nên nhà giáo, và nếu có, thì liệu thế giới này có đủ số nhà giáo thực thụ để nuôi dưỡng trẻ một cách cá vị và lý tưởng như thế?

Ở đây, người viết không phản đối những tư tưởng của Rousseau về giáo dục cho bằng những tư tưởng này quá lý tưởng, và không thể áp dụng cách triệt để cho phổ quát. Nhưng có thể xem quan điểm và phương pháp giáo dục của ông như một định hướng tốt cho việc giáo dục con người. Cụ thể nhà giáo cần chăm sóc cách cá vị với đủ tình thương và tôn trọng, nhất là đủ hiểu biết trẻ và những điều liên quan, với đích nhắm là giúp trẻ nên người thực thụ - có tự do và trách nhiệm. Chẳng hạn, Nhật Bản thành công trong việc giáo dục con người có trách nhiệm và nhân bản, có lẽ một phần vì đã tiếp cận

với tư tưởng của Rousseau về giáo dục.³⁸ Quả thực, mỗi nền văn hóa, mỗi nơi chốn khác nhau có thể thích nghi cách uyển chuyển và khôn ngoan quan điểm của Rousseau về giáo dục làm người. Liệu quan điểm giáo dục làm người này có thể được áp dụng nơi Việt Nam chúng ta?

³⁸ James Brooke-Smith, *Education, unchained*, edited by Nigel Warburton, <https://aeon.co/essays/its-time-we-revived-rousseaus-radical-spirit-in-schooling> accessed September 22, 2021.

Bibliography

- Bertram, Christopher. <https://plato.stanford.edu/entries/rousseau/#Educ>. n.d. (accessed 9 16, 2021).
- Brooke-Smith, James. *Education, unchained*. Edited by Nigel Warburton. n.d. <https://aeon.co/essays/its-time-we-revived-rousseaus-radical-spirit-in-schooling> (accessed september 22, 2021).
- Delaney, James J. <https://iep.utm.edu/rousseau/>. n.d. (accessed september 16, 2021).
- Evaristus C. Obioha, Ph.D and Vincent Nwanosike, Ph.D, . "The urgency of rediscovering quality education for development in the light of Jean-Jacques Rousseau." n.d.
- Rousseau, Jean-Jacques. *Émile hay là về giáo dục*. Translated by Lê Hồng Sâm. Hà Nội: Nxb Tri Thức, 2008.
- . *Émile or on Education*. Translated by Allan Bloom. USA: Basic Books, 1979.
- . *Những lời bộc bạch*. Translated by Lê Hồng Sâm. Hà Nội: NXB Tri Thức, 2014.
- Schaeffer, Denise. *Rousseau on education, freedom, and judgement*. USA: The Pennsylvania State University Press, 2014.
- Stumpf, Samuel Enoch. *Lịch Sử Triết Học và Các Luận Đề*. Translated by Đỗ Văn Thuần and Lưu Văn Hy. Hà nội: NXB Lao động, 2007.
- Wain, Kennet. *On Rousseau - An Introduction to his Radical Thinking on Education and Politics*. Malta: University of Malta, 2011.
- Will Buckingham và những người bạn. *Triết học - khái lược những tư tưởng lớn (The Philosophy book)*. Translated by Lê Ngọc Tân. Hà Nội: NXB Dân Trí, 2019.
- Wokler, Robert. *Rousseau - A very short introduction*. New York: Oxford University Press, 2001.